

Кіркоська І. С.,
кандидат філологічних наук,
доцент, завідувач кафедри романської філології
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

СИТУАЦІЯ РУХУ ДО ВСТУПУ В ДІЮ ЯК КОМПОНЕНТ КАТЕГОРІЇ ПРОСПЕКТИВНОСТІ ТА ЗАСОБИ ЇЇ ВИРАЖЕННЯ У СУЧАСНИХ РОМАНСЬКИХ МОВАХ

Анотація. У статті розглядається ситуація руху до вступу в дію як одна з аспектуальних ситуацій категорії перспективності у французькій, італійській, іспанській та португальській мовах. Основну увагу зосереджено на мовних засобах передачі ситуації руху до вступу в дію. Окрема увага приділяється семантиці дієслів руху, які є найбільш розповсюдженим засобом вираження зазначеної ситуації.

Ключові слова: перспективність, рух до вступу в дію, модальність, дієслова руху, майбутній час, дієслівна перифраза.

Постановка проблеми. Об'єктом дослідження є аспектуальна ситуація руху до вступу в дію як компонент перспективної модальності.

Предметом дослідження слугували засоби мовної репрезентації ситуації руху до вступу в дію як компонент перспективної модальності у французькій, італійській, іспанській та португальській мовах.

Мета статті – розглянути специфіку категорії перспективності в плані модальності, а також мовні особливості вираження ситуації готовності до здійснення дії як компонент категорії перспективності на основі аналізу споріднених романських мов (французької, італійської, іспанської та португальської).

Поставлена мета передбачає вирішення таких дослідницьких завдань:

- дослідити семантику дієслів руху у французькій, італійській, іспанській та португальській мовах;
- описати засоби мовної репрезентації аспектуальної ситуації руху до вступу в дію як компонент категорії перспективності та засоби її вираження на матеріалі французької, італійської, іспанської та португальської мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дієслова руху не раз привертати увагу науковців-лінгвістів, зокрема у зв'язку з дослідженням засобів вираження майбутнього часу [5; 9; 10]. За допомогою дієслів руху в різних мовах, в тому числі і романських, відображається первинне сприйняття перспективної дії. В семантико-граматичній природі дієслова вже закладена здатність позначати відношення дії до дистанціювання просторово-часової позиції мовця.

Широкий діапазон дієслів руху в сучасних романських мовах дозволяє дослідити системні процеси, що притаманні кожній конкретній мові. Майже в усіх романських мовах сполучення «дієслово руху + інфінітив (у значенні *йти*)» передбачає особливу часову форму, а саме найближчого майбутнього, хоча семантика таких перифраз має інхоативне значення. Слідом за вченими, які вважають справедливим відношення значення найближчого майбутнього до аспектуальних харак-

теристик, ми відносимо вказану конструкцію до таких, які відображають певний етап розвитку події і включаємо поняття, що вона передає (найближча дія) в понятійну ситуацію перспективності.

В романських мовах дієслівна перифраза «йти – майбутній час» є доволі розповсюдженим засобом позначення близької майбутньої дії. Так, у французькій мові це «*aller + inf.*» (Futurimmediat, Futurproche), в іспанській мові – «*irainf.*», у португальській – «*ir + inf. / ira / parainf.*», в каталонській – «*anarainf.*», у галісійській – «*ir (a) inf.*» [11; 12]. Окрім основної конструкції, для позначення перспективної дії як руху до нової ситуації у французькій мові є «*aller + inf.*», а також використовується подібна конструкція «*être en voie de faire qch*» [7].

В іберо-романських мовах, окрім дієслів руху *ir* (фр. *aller*, ісп. *ir*, каталан. *andar*), використовується конструкція з *приходити* в ретороманській мові: *vegnira (ad) inf.* в сурсельському діалекті, *gnira (ad) inf.* в енгадійському діалекті [1]. А ось в іспанській мові використовується дієслово позиції *tener* для передачі найближчого майбутнього.

На думку Р.В. Федорової, модель категорії перспективності повинна відповідати уяві про час як лінійно розташованому, яке повторює природний життєвий цикл, який має початок і кінець. На думку дослідника, якщо уявити часову вісь у вигляді траєкторії просторово-часової послідовності перспективних ситуацій, то вона виглядатиме так [12, с. 51–52]:

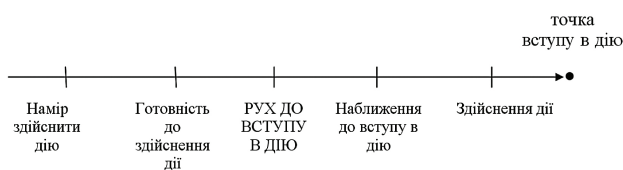

Рис. 1. Модель аспектуальної категорії перспективності

У класифікації, розробленій Р.В. Федоровою, розглядаються компоненти *руху до вступу в дію* на матеріалі російської, англійської та французької мов. Усі зазначені мови входять до складу індоєвропейської мовної сім'ї, але належать до різних груп. В рамках статті, застосовуючи порівняльний метод вивчення мов, ми розглянемо мови романської групи, спираючись на лексичні відповідники української мови. Перейдемо до більш докладного розгляду компонентів аспектуальної ситуації «*рух до вступу в дію*» (далі КАС) і способів їх вираження у французькій, італійській, іспанській та португальській мовах.

Дієслова руху не раз привертати увагу науковців-лінгвістів, зокрема у зв'язку з дослідженням засобів вираження май-

бутнього часу [5]. За допомогою дієслів руху в різних мовах, в тому числі і романських, відображається первинне сприйняття проспективної дії. В семантико-граматичній природі дієслова вже закладена здатність позначати відношення дії до дистанціювання просторово-часової позиції мовця. У зв'язку з цим події постають то як актуальні дії, то як позачасові.

У західно-романських мовах поєднання інфінітива з дієсловом у значенні «йти» мають інхотивне значення, проте відносно деяких мов йдеться про особливу часову форму [2, с. 141]. Так, майбутня дія, яка виражається конструкціями з дієсловами руху, отримала статус тимчасової форми найближчого майбутнього часу, тобто цю форму відносять до категорії часу, як, наприклад, у французькій мові «*aller* + інфінітив».

Три види компонентів аспектуальної ситуації «руху до вступу в дію»: рух як спрямованість на здійснення дії, знаходження шляху до деякої ситуації і наближення до здійснення дії. Розглянемо кожен з компонентів послідовно.

КАС – спрямованість на здійснення дії.

Згідно зі словниковими даними, відтінок спрямованості міститься в семантиці дієслів «*попрямувати*», «*спрямуватися*», «*поїхати*», «*відправитися*», «*іти*», «*побігти*», «*помчати*». Контекстуальний аналіз дозволяє включити у вказаний список інші дієслова руху, насамперед, «*виходити*», «*вийжджати*».

У поєднанні з інфінітивом дієслова руху передають ситуацію спрямованості суб'єкта на виконання певної дії. У французькій мові ситуація руху з відтінком спрямованості до здійснення дії також знайшла відображення. У випадках з використанням дієслів руху простежуються паралелі з виразом спрямованої дії «іти зробити». Основною конструкцією для позначення проспективності дії в романських мовах як руху до нової ситуації є «*йти*+ інфінітив», про що свідчить ряд досліджень [3; 2; 6; 8]. Обидві конструкції здатні передавати часове (невизначене майбутнє) значення і аспектуальні характеристики. Спрямованість на здійснення дії відповідає ситуації «збиратися, мати намір», що дозволяє говорити про зближення розглянутої ситуації з параметрами аспектуальності ситуації наміру.

КАС – знаходження на шляху до здійснення дії.

Ситуація «знаходження на шляху до здійснення дії» актуалізується в мові за допомогою таких дієслів, як «*їхати*», «*іти*», «*бігти*», але головним чином – при використанні ви-

разу «бути на шляху до чого-небудь». Метафоричний образ руху дозволяє передати природний, поступовий процес переходу від одного явища до іншого – зміну дня і ночі і навпаки.

КАС – наближення до здійснення дії.

У французькій мові позначена ситуація об'єктивується дієсловами з семою «наближення до мети»: *arriver à* – «прибувати, приїжджати; приходити; доходити до чого-небудь, досягати»; *venir* – «приходити, приїжджати, прибувати»; *passer* – «переходити, переїжджати, проходити, проїжджати; заходити». Для вираження ідеї наближення до вступу в дію у французькій мові використовуються конструкції з дієсловами руху «*enarriver à* + інфінітиви», «*envenir à* + інфінітив» – «прийти до того, щоб...»; «дійти до того, що...». Слід додати, що ситуація наближення до здійснення дії у французькій мові співвідноситься з образом руху, переданим за допомогою стійких виразів: *venir à l'esprit*, *passerparlatête*, *venir à latête*, *venirbrusquement* – «спастися на думку», «прийти на розум», «прийти в голову», *ilmevientuneidée* – «у мене ідея, мені спало на думку» [13, р. 540]. У цьому випадку спостерігається перетин параметрів руху до здійснення дії і спонтанного рішення. Об'єднує їх ознака «спрямованості ззовні».

Метафоричний образ руху, закладений в інфінітивної конструкції з дієсловом «*aller*», дозволяє передавати ситуацію найближчого вступу в дію. Таким чином, спостерігається перетин аспектуальних ситуацій за параметрами «близькість вчинення дії» і «найменша віддаленість від моменту вступу в дію».

Висновки. Таким чином, будучи способом дії, проспективність володіє статусом «вільних несистемних утворень» і характеризується належністю до лексико-граматичної сфери як міжрівневого явища. Мовні дані сучасних романських мов дозволяють зробити висновок, що ситуація руху до вступу в дію має також набір універсальних мовних параметрів. Дія може структуруватися в мові також на основі сформованих стратегій сприйняття руху. Особливості мовної об'єктивізації аспектуальності ситуації «рух до вступу в дію» відбивають уявлення про три фази: спрямованість до дії, знаходження на шляху і наближення до нової ситуації. В цьому випадку беруть участь дієслова руху, широкий смисловий діапазон яких, насамперед, дозволяє висловити різноманітні відтінки спрямованості на здійснення дії.

Таблиця

Компоненти аспектуальної ситуації «рух до вступу в дію» і способи їх вираження в романських мовах

КОМПОНЕНТ	Українська мова	Французька мова	Італійська мова	Іспанська мова	Португальська мова
1. спрямованість на здійснення дії	<i>відправитися</i> + інфінітив; <i>направитися</i> + інфінітив; <i>виходити</i> + інфінітив; <i>вийжджати</i> + інфінітив; <i>поїхати</i> + інфінітив; <i>іти</i> + інфінітив; <i>побігти</i> + інфінітив; <i>помчати</i> + інфінітив.	<i>Aller</i> + інфінітив; <i>Partir</i> + інфінітив; <i>Courir</i> + інфінітив; <i>Voler</i> + інфінітив	<i>Andare a</i> + інфінітив; <i>Correre a</i> + інфінітив; <i>Camminare a</i> + інфінітив.	<i>Ir a</i> + інфінітив; <i>Ir en algo</i> <i>salir a alguna parte</i> <i>Correr a</i> + інфінітив.	<i>Sair</i> + інфінітив; <i>Ir</i> + інфінітив; <i>Partir</i> + інфінітив; <i>Correrpara</i> + інфінітив; <i>Caminhar</i> + інфінітив.
2. перебування на шляху до нової ситуації, дії	<i>бути на шляху до ... їхати</i> + інфінітив; <i>йти</i> + інфінітив; <i>бігти</i> + інфінітив.	<i>Etre en voie de</i> + інфінітив.	<i>Essere in via di</i> + інфінітив.	<i>Correr a</i> + інфінітив.	<i>Estar a caminho de</i> + інфінітив.
3. наближення до нової ситуації, дії	<i>приходити</i> + інфінітив; <i>прибувати</i> + інфінітив; <i>приїжджати</i> + інфінітив.	<i>En arriver à</i> + інфінітив; <i>Envenir à</i> + інфінітив; <i>Arriver a</i> + інфінітив; <i>Venir</i> + інфінітив; <i>Passer</i> + інфінітив; <i>Approcher</i> + інфінітив.	<i>Venire a (per)</i> + інфінітив; <i>Arrivare a</i> + інфінітив; <i>Passarea</i> + інфінітив.	<i>Ir a alguna parte</i> ; <i>Venir a alguna parte</i> , <i>(a algún sitio)</i> ; <i>Llegaren algo</i> ; <i>Llegar a alguna parte</i> .	<i>Vir</i> + інфінітив; <i>Chegara</i> + інфінітив.

Література:

1. Алисова Т.Б. Итальянский язык. Грамматика. Хрестоматия / Т.Б. Алисова, Г.Д. Муравьева. – М., 1997. – 395 с.
2. Зеленецкий А.Л. Сравнительная типология основных европейских языков / А.Л. Зеленецкий. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 252 с.
3. Ипатова Л.В. Семантико-грамматическая связь аналитических средств выражения модальности и будущности в английском, французском и русском языках. Сравнительный анализ : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Л.В. Ипатова. – М., 2003. – 234 с.
4. Майсак Т.А. Глагольная система хпокского говора агульского языка / Т.А. Майсак, С.Р. Мерданова. – М. : Академический Проект, 2002. – 96 с.
5. Майсак Т.А. Типология грамматикализации конструкций с глаголами движения и глаголами позиции : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Т.А. Майсак. – М., 2002. – 287 с.
6. Опахина Е.В. Субдуктивность глагола как критерий разграничения глагольных конструкций (на материале старофранцузского языка) / Е.В. Опахина // Язык и мысль: традиции и новые парадигмы в лингвистике и лингводидактике : сборник научных трудов Международной конференции (18–20 сентября 2007 г.) / отв. ред. О.С. Егорова, Л.А. Становая. – Ярославль, 2007. – С. 144–147.
7. Федорова Р.М. Языковая объективация категории проспективности : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Р.М. Федорова ; Нижневартковский гос. ун-т. – Нижневартовск, 2014. – 187 с.
8. Штернеманн Р. Введение в контрастивную лингвистику / Р. Штернеманн // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Просвещение, 1989. – С. 144–145.
9. Emanatian M. Chagga “come” and “go”: metaphor and the development of tense-aspect / M. Emanatian // Studies in language. – 1992. – 16-1 ; 1-33.
10. Fleischman S. The future in thought and language: diachronic evidence from Romance / S. Fleischman. – Cambridge : Cambridge University Press, 1982. – 210 p.
11. Grammaticalisation: a conceptual framework / [B. Heine, U. Claudi, F. Hünnemeyer]. – Chicago : University of Chicago Press, 1991. – 184 p.
12. Hopper P. J. Grammaticalisation / P.J. Hopper, E.C. Traugott. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – 216 p.
13. Micro Robert: Dictionnaire du français primordial (MR). – Т. 1–2. – P. : Dictionnaires le Robert, 2006. – 1207 p.

Кирковская И. С. Ситуация движения к вступлению в действие как компонент категории проспективности и средства её выражения в современных романских языках

Аннотация. В статье рассматривается ситуация движения к вступлению в действие как одна из аспектуальных ситуаций категории проспективности во французском, итальянском, испанском и португальском языках. Основное внимание сосредоточено на языковых средствах передачи ситуации движения к вступлению в действие. Отдельное внимание уделяется семантике глаголов движения, которые являются наиболее распространенным средством выражения заявленной ситуации.

Ключевые слова: проспективность, движение к вступлению в действие, модальность, глаголы движения, будущее время, глагольная перифраза.

Kirkovska I. The situation of motion coming into action as a prospectivity component in modern romance languages

Summary. The article studies the situation of “motion coming into action” as one of aspectual situations in the prospectivity category in French, Italian, Spanish and Portuguese. The author places special emphasis on verbal ways of expressing the situation of “motion coming into action”. Besides, the author focuses on the verbs of motion, their semantics as they are most common way of expressing the situation.

Key words: prospectivity, situation of “motion coming into action”, modality, verbs of motion, future tense, verbal periphrasis.